

Oh oh EO Revisited

De EO en de dikke missie

Cors Visser

Zo af en toe klinkt het in christelijk kring: de EO zit op het hellend vlak. Het evangelie verdwijnt achter de kijkcijfers. Eind oktober was het nota bene *Elsevier* die de noodklok luidde over het morele verval van de omroep. Onder de titel 'Oh, oh, EO' stelt Nikki Sterkenburg dat het heilige principe van de EO de gunst van de kijker is. Alles is geoorloofd zolang er een "sausje van naastenliefde" overheen gaat.

In dit artikel betoogt Cors Visser dat wie wat dieper graaft, kan zien dat er wat anders aan de hand is. Om het met andere woorden te zeggen: de EO verliest niet haar principiële veren omdat haar missie (nog) scherp is. Wel blijkt de missie van de EO minder dik te zijn dan in het verleden. Onderstaande is een artikel voor *Radix* (maart 2015) naar aanleiding van het proefschrift van Remco van Mulligen. Van Mulligen beschrijft de EO tot 2007.

"Vol vuur zetten radicale protestanten zich in voor een ommekeer in de als seculier ervaren samenleving. Het was echter vooral die samenleving die, soms met enige pressie, een transformatie bewerkstelligde binnen de EO, de EH en de ChristenUnie."

Met deze zin eindigt Remco van Mulligen zijn proefschrift over de opkomst en ontwikkeling van deze drie organisaties en hun voorlopers. Een zin die om uitleg vraagt, onderbouwing, bevraging en weerwoord. Dat wil ik in dit artikel doen. Daarbij wil ik niet alle punten uit het proefschrift bespreken, maar vooral inzoomen op de wisselwerking tussen individu, organisatie en de context. Mijn niet zo spannende stelling is dat het een wisselwerking is tussen samenleving en de missie van mensen en organisaties die de opkomst en ontwikkeling van deze orthodox protestantse organisaties kan verklaren. Allereerst geef ik een korte schets van het boek 'Radicale protestanten', vervolgens zeg ik kort iets over historisch onderzoek en theorievorming. Van daaruit wil ik aan de hand van de studie van Van Mulligen drie zaken noemen die de opstelling en activiteiten van radicale protestanten en hun organisaties kunnen verklaren: organisatietheorie, contextfactoren en missie.

Radicalen, revolutie en reformatie

Het proefschrift van de historicus Van Mulligen begint veelbelovend: op de titelpagina staat een cartoon. Een promovendus die de moed heeft dat te doen, kan bijna geen slecht verhaal schrijven. De cartoon is van Pluis en beeld Andries Knevel in vier fasen af, fier rechtopstaand ('creationisme'), licht gebogen ('theïstisch evolutionisme'), gebogen en enigszins door de knieën ('EÓVOLUTIE!') en tot slot deemoedig knielend ('mea culpa'). Een fraaie illustratie van de een deel van de veranderingen die in ieder geval bij de EO plaatsvond. Wie vervolgens het boek openslaat wordt verrast door de opdracht 'voor de heilige Jozef'. Nu weten we het zeker: we hebben een bijzonder boek in de hand. Van Mulligen is een rooms-katholieke historicus die op latere leeftijd tot geloof kwam, lid werd van Ichthus en betrokken raakte bij de ChristenUnie. Momenteel werkt hij aan een biografie van Egbert Schuurman. En om maar met de deur in huis te vallen: het is een fascinerend boek, hoewel veel te dik, zoals het een historicus betaamt, toch vlot geschreven, met veel smakelijke details. Het is interessant en verplicht leesvoer voor iedereen die geïnteresseerd is orthodoxe protestanten en de samenleving.

Centrale vraag in het boek is hoe de Evangelische Omroep (media), de Evangelische Hogeschool (onderwijs) en de ChristenUnie (politiek) ontstonden en zich ontwikkelden binnen een maatschappelijke

context van secularisatie. Daarbij komen verschillende theoretische noties aan bod: secularisatie, ontzuiling, professionalisering en fundamentalisme.

Protestanten die actief waren bij EO, EH en ChristenUnie noemt Van Mulligen 'radicale protestanten': het gaat dan om zowel 'evangelischen' als groepen gereformeerden. Waarbij de naam radicaal enerzijds verwijst naar radix, wortel, de behoefte om terug te gaan naar de essentie en anderzijds aansluit bij het taalgebruik van die groep zelf die 'radicaal voor Jezus wil kiezen' (15). Niet alleen dat woord radicaal, ook de termen radicalisering en fundamentalisme komen regelmatig voorbij. Zo is de EO in de jaren '70 volgens de auteur een fundamentalistische organisatie. Puur wetenschappelijk is hier niet veel op af te dingen. Zolang een wetenschapper heldere definitief geeft, kan hij of zij iedere term gebruiken. En Van Mulligen doet dat prima. Toch ben ik niet heel gelukkig met de termen die hij bezigt. Want naast een wetenschappelijk publiek, dienen wetenschappers zich ook rekenschap te geven van het feit dat het brede publiek, gelukkig, vaak meeleeft. Om in deze tijd dan termen als radicaal en fundamentalisme te gebruiken, is uitnodigen tot spraakverwarring in het maatschappelijk debat en maakt het te gemakkelijk om bepaalde groepen of organisaties negatief te kleuren door de leken.

De periode die de auteur bestudeert, vanaf de Tweede Wereldoorlog tot 2007, kenmerkt zich door een tweedeling. Tot ergens in de jaren '80 is er sprake van revolutie, daarna van reformatie. Vlak na WOII was er nog geen sprake van een radicale protestantse gemeenschap. De evangelische beweging kwam in de jaren '50 op onder invloed van Amerikaanse predikers en Nederlandse organisaties als Youth for Christ. Traditionele gereformeerden hadden ondertussen moeite om met hun boodschap het Nederlandse volk te bereiken. Contacten tussen gereformeerden/reformatorische en evangelischen waren er nog nauwelijks. In de jaren '70 veranderde dat. De EO werd opgericht, net als het Nationaal Evangelisch Verband (een van de voorlopers van de Reformatorische Politieke Federatie (RPF)) en de Evangelische Hogeschool (EH). Van Mulligen noemt dat deze organisaties opkwamen als een reactie op de ontzuiling en secularisatie (354). Vanaf de jaren '80 verandert de sfeer in de organisaties. Het is minder antithetisch, de mensen van het eerste uur worden vervangen (zelfs verwijderd) door anderen en de organisaties zoeken in de loop van de tijd meer aansluiting bij de samenleving, wat resulteert in het feit dat de EO een grote A-omroep werd en de ChristenUnie in 2007 tot een kabinet toetrad. Daarbij werpt de auteur de vraag op of de veranderingen die plaatsvonden (bijvoorbeeld andere ideeën over vrouwen, homoseksualiteit, waardering moderne cultuur en muziek) een teken is van interne secularisatie.

Historici en theorievorming

Dit boek is een degelijk werk, waar veel historisch vakmanschap in zit: talloze archieven zijn uitgeplozen en diverse mensen geïnterviewd. In de kracht van geschiedschrijving zit meteen ook haar zwakte, dat blijkt ook uit deze studie. De kracht is helder: het in detail beschrijven van de wording van organisaties, zeker als daarbij ook de context en de ervaringen van mensen zelf worden verdisconteerd, zoals in dit boek, is verhelderend. Deze studie geeft een heel scherp beeld van een deel van de Nederlandse christenheid en de ontwikkeling daarvan. Sociologen kunnen daar veel van opsteken. Als ik dit boek had gelezen voor ik mijn eigen proefschrift had afgerond, had ik een aantal zaken anders opgeschreven. De rol van personen en toevalligheden is niet iets waar sociologen veel oog voor hebben. Tegelijkertijd is duidelijk dat het mooi zou zijn als er in historisch onderzoek, in ieder geval in deze studie, een steviger poging was gedaan om tot theorievorming te komen. Te vaak hangen de theorieën (in dit geval secularisatie en organisatieontwikkeling) er een beetje losjes bij. En ook in conclusies van dit boek vindt er nauwelijks reflectie plaats op de theorieën die in de inleiding zijn besproken. Het lijkt me niet dat een historicus iedere casus te uniek zal vinden om in een mal van een theorie te stoppen. In dit artikel wil ik een poging wagen om verder te gaan op de weg die Van Mulligen al te voorzichtig heeft ingezet: een bescheiden bijdrage aan de theorievorming. Drie elementen zijn van belang voor die theorievorming: organisatieontwikkeling, secularisering van organisaties en de missie van individuen.

Personen en organisaties

Als deze studie iets aantoon, is het de essentiële rol van charismatische leiders en organisatieontwikkeling. Voor een socioloog zoals ik die onderzoek deed naar een vergelijkbare groep met een vergelijkbare vraag (Visser 2013a, Visser 2013b), is het zinvol om dit historisch en persoonlijk perspectief te zien. Met name bij de totstandkoming van de EO blijkt dat zonder de visie en de inzet van een paar personen deze omroep er (toen) nooit was gekomen. Met name de evangelist Jan Kits en de Hervormde predikant Willem Glashouwer speelden een grote rol. Overigens de steun van een grote groep daarom heen met mensen als Hegger (de voormalige priester), Maris (de latere hoogleraar van de Christelijke Gereformeerde Kerken) en Ramaker (Youth for Christ) was onontbeerlijk. In mindere mate geldt de invloed van individuen ook bij de oprichting van de RPF en de EH. Ook daar waren het met name mannenbroeder met een grote visie, veel doorzettingsvermogen en een groot ego die deze organisaties uit de grond stampten. Naast deze persoonlijkheidskenmerken is er nog een grote overeenkomst: in alle drie de gevallen werden de organisaties opgericht vanwege zorgen over de koers van andere organisaties, respectievelijk de NCRV, de ARP en de VU en hoger onderwijsinstellingen in het algemeen. Daarover later meer.

In de inleiding verwijst Van Mulligen naar de bedrijfskundige Bernard Lievegoed (33). Lievegoed geeft in zijn veelgebruikte boek 'Organisaties in ontwikkeling' drie fasen aan voor een organisatie: de pioniersfase, de differentiatiefase en de integratiefase. In de pioniersfase speelt een charismatische leider een grote rol, hij geeft direct leiding, verder is de organisatie nauwelijks formeel gestructureerd. Personeel is vaak onmondig en niet goed opgeleid. Op een gegeven moment levert dat problemen op, de organisatie groeit, de pionier kan niet alles meer onder directe controle houden. Er komt een crisis die vaak leidt tot de tweede fase, de differentiatiefase waarbij de organisatie meer gestructureerd wordt. Regels en management doen hun intrede en dat botst met de charismatische leider. Uiteindelijk leidt dit ook tot een crisis omdat de organisatie teveel een bureaucratie wordt en het contact met de klanten of achterban steeds minder wordt. Dan gaat de derde fase in, de integratiefase. Er is meer ruimte voor zelfsturende teams, meer aandacht voor klant en achterban, maar er blijft oog voor structuur en coördinatie. Waarom besteed ik bijna net zoveel woorden als Van Mulligen aan deze theorie? Het antwoord is vrij helder: omdat met deze theorie veel verklaard kan worden; meer dan de auteur doet. In de verschillende hoofdstukken verwijst de historicus wel eens naar de bedrijfskundige Lievegoed, maar het lijkt niet een essentieel onderdeel te zijn van zijn analyse. Ten onrechte lijkt me. Bij het leven van het proefschrift bekwam me steeds meer het idee dat juist de theorie van Lievegoed de ontwikkelingsgang van EO en EH deels kan verklaren, maar wellicht niet die van RPF en ChristenUnie. Het waren de charismatische leiders die de organisaties oprichtten en in het begin leidden. En zeker bij de EO en de EH wordt wel heel pijnlijk de theorie van Lievegoed bewaarheid: de pioniers leiden hiërarchisch en verwijderden naar believen mensen uit de organisatie die hen niet bevielen, lees hen tegenspraken of andere ideeën hadden. Tamelijk ontluisterend was het beeld dat Van Mulligen schets van de EO. Het was in de eerste jaren een amateuristisch clubje waarbij de eerste leidinggevenden als ware boemannen leiding gaven en zonder problemen velen mensen naar huis stuurden. Ter illustratie, begin jaren '70 was er bij de EO een programmaraad die de programma's moest beoordelen. Belangrijkste criterium voor die raad was rechtzinnigheid, en de raad botste regelmatig met de programmamakers. Het eerste hoofd televisie, Jo Koekkoek werd al snel overspannen. Het bestuur stelde de 26 jarige zoon van voorzitter Willem Glashouwer aan. Deze jongeman studeerde nog theologie en had geen ervaring met media. Tien programmamakers, een groot deel van de betaalde staf, protesteerden tegen deze benoeming en stonden vervolgens op straat. Ook bij de EH was er snel hommes tussen de charismatische leiders van het eerste uur, waaronder EO-voorzitter Glashouwer, en mensen die later aanhaakten. Bij de EH spitste de discussie zich toe op de reikwijdte van het werk van de filosoof F. de Graaff en de ambities om te komen tot een christelijke universiteit. Nieuw voor mij was het heilzame optreden van de toenmalige grootste financier van de EH, de bedrijvendokter Beens. In feite was de EH helemaal afhankelijk van hem, en hij duwde eigenhandig een oplossing erdoor. Bij de RPF was er veel minder sprake van een of meerdere charismatische leiders, maar kwam er een federatie tot stand van groepen die niet welkom waren bij de GPV (de NEV), verontruste ARP-ers en anderen die geen nationaal politiek tehuis hadden. Wel was er in de jaren '80 een botsing van twee persoonlijkheden, de twee Tweede Kamerleden Meindert Leerling en Aad

Wagenaar, wat resulteerde in de afscheiding van de 'Groep Wagenaar' en nog jarenlang gekrakeel in de jonge partij.

De conclusie is dat de organisatietheorie van Lievegoed uitstekend de organisatorische ontwikkelingsgang van de EO en EH verklaart. Wat dat betreft zou een vergelijking met niet-protestantse media en onderwijsinstellingen interessant zijn. Echter, deze theorie geeft wel inzicht in hoe een organisatie zich ontwikkelt wat betreft structuren, maar minder wat betreft de inhoud. Het enige inhoudelijke is dat organisaties iets minder streng in de leer worden dan de oprichters ooit hadden bedacht.

Context en secularisatie

De organisatieontwikkeling geeft veel inzicht in hoe organisaties zich ontwikkelen, maar weinig inzicht in de inhoudelijke ontwikkeling van de doelstellingen of de missie van de organisatie. Hoewel die niet los van elkaar gezien kunnen worden.

In het begin van het artikel citeerde ik de conclusie dat het vooral de omgeving die een transformatie bewerkstelligde in de EO en de andere radicaal protestantse organisaties. En inderdaad: Van Mulligen laat tamelijk overtuigend zien dat de maatschappelijke context van grote invloed is op het ontstaan, de ontwikkeling en zelfs op de inhoudelijke positionering van in ieder geval de EO. Zo kan het ontstaan van de EO niet los gezien worden van de wijziging in de omroepwet: nieuwe omroepen waren na 1965 welkom in het bestel (94). Maar ook later is de professionalisering groei van de EO mede mogelijk gemaakt door de wijzigingen in de omroepwet. Zo moest de omroep van stichting een vereniging worden en door de regelingen rond A, B en C omroepen zette de EO heel succesvol in op groei van het aantal leden, werd een A-omroep en kreeg daardoor meer zendtijd. Voor de ontwikkeling van de EH en RPF/ChristenUnie zijn er overigens minder zulke duidelijke externe prikkels. Maar dat heeft niet per se met het soort instellingen te maken. Zo is duidelijk dat de maatschappelijke en juridische aanvallen op het vrouwenstandpunt van de SGP geleid hebben tot een andere stellingname van die partij.

Een belangrijke contextfactor is volgens Van Mulligen secularisatie. Daarbij doelt hij met name op wat de Britse socioloog Steve Bruce 'cyclische secularisatie' noemt. Die secularisatie gaat als volgt: een groep die aan de orthodoxie, de rechte leer, wil vasthouden gaat zich in een tijd van culturele veranderingen sterker organiseren en zich meer afzetten tegen de moderne cultuur. Deze groep kan succesvol zijn, maar moet vervolgens wel veranderen om succesvol te blijven. Door de polemische houding vervreemd hij zich anders teveel van de achterban. Het gevolg is dat groepen minder radicaal zijn en een gedeelte zich afsplitst om echt orthodox te zijn. Steeds zullen orthodoxe groepen dus kleiner zijn dan in het verleden (30). Het punt rond cyclische secularisatie en de gevolgen daarvan zijn niet overtuigd uitgewerkt of aangetoond in deze studie. Zo gaat de theorie niet op omdat zowel EO als RPF/ChristenUnie in de afgelopen jaren niet zijn gekrompen. En eventuele krimp bij de EH lijkt meer te maken te hebben met veranderingen in regelingen rond studietijd en studiebeurs (ook een contextfactor) dan dat er een orthodoxere variant is opgetreden.

Hoewel er naar mijn idee geen sprake is van cyclische secularisatie, is het wel duidelijk dat de EO, de EH en de RPF ontstaan zijn als reactie op wat zij zagen als verwatering bij andere organisaties. De ontwikkelingen in de samenleving en op het christelijk erf van beslissende invloed zijn op de drie organisaties. Dat heeft niet alleen te maken met ontkerkelijking en liberale wetgeving en een meer liberale maatschappelijke sfeer, maar ook en in de jaren '60 en '70 vooral met de 'interne secularisering' van de NCRV, de ARP en de VU. Alle drie de radicale protestante organisaties waren tegenreacties: tegen de NCRV die bijvoorbeeld te weinig Johannes de Heer liet horen en te weinig rechtzinnige predikanten aan het woord liet, tegen het CDA waarbij rooms-katholieken zomaar lid konden worden en tegen universiteiten waar de evolutietheorie werd onderwezen. Deze antithetische houding richting andere organisaties en de samenleving als geheel (denk aan de bagatellesering van de apartheid, verzet tegen abortus en euthanasie, tegen vrije seks en homoseksualiteit), werd in de loop van de jaren '80 en '90 minder. Maar het feit dat de organisaties toen bleven bestaan had niet alleen te maken met het feit dat organisaties net als mensen over extreme overlevingsdrang beschikken, maar ook met de missie van die organisaties zelf (zie onder).

In dit proefschrift lees ik ook een bevestiging van mijn these (Visser 2013b) dat de houding van 'radicale protestanten' mede wordt bepaald door de perceptie van de groepsgrootte. De grootse idealen, de verwachte uitbouw van de organisaties en de strijd die gevoerd werd tegen 'de anderen' was mede

gebaseerd op het idee dat er nog relatief veel orthodox protestanten waren. Pas later brak het besef door dat de radicale protestanten met een kleine minderheid waren die niet in staat zouden zijn Nederland naar hun of Gods hand te zetten. Of dat besef al in de jaren '80 doordrong zoals Van Mulligen aangeeft, vraag ik me af. Het spreken over minderheden en marges begint zo rond de millenniumwisseling echt door te klinken.

Voor ik naar het laatste punt rond theorievorming ga, wil ik nog kort een zijspoor bewandelen over historisch onderzoek en methodologie. Het ambachtelijk werk van de historicus, het graven in de archieven en daar een consistent betoog uit weten te zetten, kan veel inzichten opleveren. Dat is zeker het geval in het boek van Remco van Mulligen. Tegelijkertijd is wel de vraag bij dit proefschrift en meer in het algemeen bij historisch onderzoek wat nu de methodologie is. Een verantwoording daarvan is in dit boek niet te vinden. En dat is op zijn minst merkwaardig. In de inleiding geeft Van Mulligen aan dat hij archiefonderzoek heeft gedaan en interviews heeft gehouden, maar nergens geeft hij een verantwoording van de waarde van dat archief, op welke wijze het archief is geraadpleegd, welke keuzen er zijn gemaakt. Ook is er geen reflectie op de vraag of bijvoorbeeld notulen en gespreksverslagen de werkelijkheid goed weergeven. Dit is des te prangender omdat naast het archiefonderzoek ook een aantal interviews zijn gehouden. Dat zijn overigens met name interview met mensen van RPF-huize en niet van de EO. Gek, omdat het boek voor het grootste deel over de EO gaat. Is de informatie uit de interviews alleen aanvullend, is het soms strijdig met de officiële stukken en zo ja, welke keuze maakt de onderzoeker hier? Op dit punt kunnen historici nog wat opsteken van sociale wetenschappers die vaak – ellenlange – verantwoordingen dienen af te leggen van hun methodologie.

Dikke missie en dunne missie

Processen rond organisatieontwikkeling en externe factoren zijn van groot belang bij de opkomst en ontwikkeling van radicale protestantse organisaties. Maar het feit dat ik niet overtuigd ben van de conclusie dat de samenleving de organisaties meer heeft veranderd dan andersom, heeft te maken met de missie van de organisatie en de mensen die voor die organisaties actief zijn.

Het is niet (alleen) een sociologische of historische wetmatigheid dat de EO ontstond. Zoals Van Mulligen duidelijk maakt waren er mensen van vlees en bloed die 'iets' wilden, namelijk het Evangelie in de ether en op de buis. Bij de EH wilde men werken aan bijbelgetrouw onderwijs en de RPF had als doelstelling 'een nieuw Nederland naar Bijbelse normen'. Het mag duidelijk zijn dat die doelstellingen niet in een maatschappelijk vacuüm ontstaan zijn, maar het zijn ook geen noodzakelijke doelstellingen gezien de maatschappelijke context. Het waren de pioniers die met een grote gedrevenheid en een heldere missie aan de slag gingen. Die missie is mede bepalend geweest voor de ontwikkeling van die organisaties. Wat wel van belang is bij die ontwikkeling is het verschil tussen wat ik maar aanduid als 'dikke missie' en 'dunne missie'. Dit onderscheid helpt om de veranderingen in de organisaties ook in relatie tot de omgeving te duiden.

De pioniers waren mensen met een dikke missie. Het ging hen niet alleen om 'meer Evangelie in de ether' en de andere zaken die hierboven genoemd zijn. De missie ging verder. Integraal onderdeel van die missie was ook dat mensen een hele set aan (geloofs)overtuigingen meenamen. Dus in de beginjaren van de EO werd meer Evangelie ingevuld als liederen van Johannes de Heer en preken, maar zeker geen gospel of christelijk drama. De serie 'Het kleine huis op de prairie' dat later zo populair zou worden, mocht in het begin niet uitgezonden worden. Mede vanwege de dikke missie hadden de pionier zoveel problemen met personeel en de organisatie. Hoe dikker de missie, hoe minder mensen in aanmerking komen om voor de club te werken. Zo mocht bijvoorbeeld Egbert Schuurman geen les geven op de EH omdat hij niet krachtig genoeg het creationisme omarmde en stond de EH ambivalent tegenover het christelijke studiecetrum ICS en de Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte. Binnen die organisaties was in de jaren '70 kritiek op de creationistische koers van de EH. Niet voor niets zijn de pioniers van de EH en EO mensen met een dikke missie. Mensen met een dunnere missie, die wel Bijbelgetrouw onderwijs wilden en meer Evangelie op radio en TV, maar minder uitgesproken waren in wat daar dan wel of niet bij hoorde, bleven langer betrokken bij NCRV en andere organisaties. Zo heeft J.H. Velema die zowel bij de EO als de RPF een grote rol speelde in de beginjaren lang geprobeerd actief te zijn bij NCRV en ARP. En hij was niet de enige.

In de loop van de jaren namen mensen met een dunnere missie het over. Dat had niet alleen te maken met het feit dat de pioniers over het algemeen niet in staat waren de organisaties uit te bouwen, maar zoals we boven zagen, ook met veranderende maatschappelijke omstandigheden of wettelijke eisen. Voor mensen met een dunnere missie was het bij de EO gemakkelijker om zich vol overgave te storten op amusementsprogramma's dan voor de mannen van het eerste uur. Leidinggevenden met een dunne missie hebben grofweg meer middelen die het doel heiligen dan mensen met een dikkere missie. Als jongeren en masse aangesproken worden door muziek met een beat, dan doen we dat, het gaat immers om het Evangelie? En zo zijn er talloze voorbeelden te noemen.

Spreeken over dikke en dunne missie kan spraakverwarring in 'radicale protestante kring' enigszins voorkomen. Terecht stelt Van Mulligen dat het niet Dorenbos, de oud directeur van de EO en de huidige directeur van Schreeuw om Leven, is die veranderd ik qua opvattingen, maar de EO. Maar als de huidige EO-directie aangeeft nog steeds dezelfde doelen te hebben als de oprichters hebben ze ook gelijk. Mannen als Dorenbos (EO), Leerling (RPF) en Van Delden (EH) zijn te karakteriseren als mensen binnen hun organisaties met een dikke missie. Zo hamert Van Delden altijd op het aambeeld van het creationisme en is daarin veel minder veranderd dan de EH zelf. Zo benadrukte Leerling in 2008 bijvoorbeeld dat geen pas geeft om samenwonende homoseksuelen of rooms-katholieken de ChristenUnie zouden vertegenwoordigen. Daarmee is hij ook consequenter dan de partij zelf. En iets soortgelijks geldt voor Dorenbos die de EO bijvoorbeeld uitgesprokener wil zien in de strijd tegen abortus. Deze heren en anderen die in hun lijn opereren hebben gelijk als ze zeggen dat de organisaties waarvoor ze staan verwateren; ze zijn op een aantal gebieden minder strikt in de leer dan voorheen. De andere kant van het verhaal is dat mensen met een dunne missie zeggen dat ze vaak meer bereiken, de kernmissie beter kunnen uitvoeren als ze niet gehinderd worden door een massief blok standpunten. Zo waren er in de beginjaren van de EO wel ideeën over een programma waarin niet-gelovigen op zoek gingen naar God, maar de omroep vond het niet kunnen om niet-gelovigen zoveel zendtijd te geven. Pas na 2000 werd een dergelijk programma gemaakt. En waar de RPF (en het GPV) zich in de jaren '80 nog gruwden van samenwerking binnen de partij met rooms-katholieken, wordt dat nu met enige gretigheid gezocht. En de EH heeft een heel andere koers ingeslagen dan de grondleggers hadden bedacht: er is nauwelijks aandacht meer voor creationisme en wetenschappelijke vorming; persoonlijke vorming is de hoofdmoot.

Het CDA achterna?

De vrees bij verontruste EO'ers bijvoorbeeld rond programma's van ex EO presentator Arie Boomsma is dat de EO de NCRV achterna gaat. Eenzelfde soort vrees leeft bij een deel van de ChristenUnie, die partij zou verworden tot een mini-CDA. Als dat zo is en als vervolgens er een nieuwe 'herstelde EO' en 'ware ChristenUnie' zouden ontstaan, dan zou Steve Bruce gelijk hebben met zijn cyclische secularisatie. Mijn inschatting is dat dit niet zal gebeuren. Inderdaad zijn de EO en de ChristenUnie veranderd, niet alleen qua cultuur, maar ook qua standpunten. Echter mijn vermoeden is dat de dunne missie meer radicaal protestants gevuld is dan de missie of doelstellingen van NCRV of CDA waren in de laatste decennia en dat daarom de vrees van de *founding fathers* voor een mini CDA of mega NCRV onterecht is. In de missie van de EO, EH en de ChristenUnie zit nadrukkelijk een radicaal protestantse inslag, die veel minder ruimte dan bij het CDA, de VU of de NCRV ruimte geeft voor in de ogen van radicale protestanten een ontsporing. Om dit te illustreren hierbij de missies van de EO en de NCRV.

“ De EO onderscheidt zich duidelijk van andere verenigingen binnen de Publieke Omroep. De medewerkers hebben het verlangen om vanuit een persoonlijke relatie met Jezus Christus het Goede Nieuws van Gods Koninkrijk vorm te geven een door te geven. Vanuit dit verlangen wil de EO zoveel mogelijk mensen bereiken en bouwen aan de samenleving”

Dat klinkt heel anders dan de missie van de NCRV:

“Een tolerante samenleving is een krachtige samenleving. Vanuit die overtuiging zijn we bij de NCRV aan het werk. We zijn de vrijblijvendheid voorbij en dragen wezenlijk bij aan deze samenleving. We zijn samen op de wereld.”

Conclusie

Van Mulligen heeft gelijk als hij stelt dat de samenleving voor grote transformaties heeft gezorgd binnen de EO, de EH en de ChristenUnie. Wellicht meer dan andersom, overigens heeft hij daar geen onderzoek naar gedaan. Maar de opkomst en ontwikkeling van deze drie radicaal protestante organisaties kan het best verklaard worden aan de hand van organisatietheorie (van pioniers via differentiatiefase naar de integratiefase), waarbij de inhoudelijke inbreng van de organisaties bepaald wordt door een combinatie van de missie van de leidinggevenden met de ontwikkelingen in de samenleving (van meerderheid, naar minderheid en de secularisering van voorheen protestantse organisaties). De dikke missie van de vaak dominante oprichters werd vervangen door de dunnere missie van hun opvolgers, waarbij de missie wel radicaal protestants bleef. Wat dat betreft zou het mooi zijn als op de achterkant van het proefschrift een vervolgcartoon stond. Na de knielende en 'mea culpa' sprekende Knevel weer een fier overeind staande Knevel met de tekst 'maar ten diepste zijn wij niet veranderd'.

Dr. ir. Cors Visser (1976) is directeur van ForumC. In 2013 promoveerde hij op het proefschrift *In de gunst bij het hele volk, Evangelicalen, religie en de civil society*.

Literatuur

Van Mulligen, R. (2014), *Radicale protestanten. Opkomst en ontwikkeling van de EO, de EH en de ChristenUnie en hun voorlopers (1945-2007)*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.

Nijhof, R. (2014), Eigen clubjes kunnen constructief zijn. Over het waarom en het hoe van christelijk maatschappelijke inzet, *Radix*, V. 40, nr. 3. pp.

Visser, C. (2013a). *In de gunst bij het hele volk, Evangelicalen religie en de civil society*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.

Visser, C. (2013b). Yes we can't. Evangelicalen en de macht van het getal. *Radix*, V. 39. No. 4, pp.